

СТРАТЕГІЯ

розвитку читання на 2021–2025 роки

«Читання як життєва стратегія»

Загальна частина

Набуття навички читання як щоденної практики, а також читацької грамотності визначають можливості для якісного здобуття освіти, розвитку критичного мислення, самореалізації особистості та загалом більшої задоволеності життям в умовах інформаційного перенасичення, нестабільної політичної чи економічної ситуації в державі. Окрім того, читання є одним із ключових факторів розвитку людського потенціалу.

Під читанням у Стратегії розвитку читання на 2021 – 2025 роки «Читання як життєва стратегія» (далі – Стратегія) розуміємо читання книг у будь-якому форматі. Увага до книжкового контенту зумовлена тим, що за останнє десятиліття показники споживання інформації невпинно зростають, а соцмережам та іншим онлайн-ресурсам приділяють дедалі більше часу. Тим часом здатність до критичного сприймання інформації, концентрація уваги та рівень споживання книжкового контенту знижуються.

Реалізація Стратегії є необхідною складовою гуманітарної безпеки України, позаяк виконує завдання національної консолідації, модернізації, розвитку української культури та зміцнення людського потенціалу.

Ця Стратегія визначає мету, стратегічні цілі та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики щодо підтримки й розвитку читання; Стратегія охоплює всі сфери суспільного життя.

Розроблення Стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін у підходах до промоції читання як усвідомлено обраної дозвілєвої, освітньої практики та практики саморозвитку — задля всебічного та гармонійного розвитку особистості, зокрема, критичного мислення та освітнього рівня, що відповідатиме європейським освітнім та іншим нормам.

Стратегія узгоджується з положеннями таких стратегічних документів:

Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України №219-р від 23 березня 2016 року;

Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова — успішна держава», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року № 596-р (в частині безпекового, соціокультурного та економічного аспекту розвитку української мови);

Плану заходів з реалізації першого етапу (до 2022 року) Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова — успішна держава», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 року № 1585-р;

Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р. № 474-р;

Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695;

Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179;

Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р;

Стратегії людського розвитку, затвердженої Указом Президента України від 02 червня 2021 року № 225/2021;

Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони (в частині зобов'язань щодо наближення національного законодавства до законодавства ЄС у сфері інтелектуальної власності, у тому числі авторського права і суміжних прав).

За останні десятиріччя читання без примусу як життєва практика втрачає свою популярність у всьому світі, поступаючись споживанню «швидкої» інформації із соцмереж, доступному відеоконтенту і телебаченню. Згідно зі звітом Міжнародної асоціації видавців «Reading Matters: Surveys and Campaigns – how to keep and recover readers» (2019), стабільну кількість читачів або ж деякі ознаки позитивної динаміки, пов'язані з читанням, можуть продемонструвати лише країни з тривалою книжковою традицією та високим освітнім рівнем (зокрема Швеція, Франція, Данія, Норвегія, Канада).

Попри світові невтішні тенденції, ситуація в Україні є особливо гострою: різниця насамперед у кількості виданих книжок на душу населення; а показники населення, що читає, падають. Так, останнє і єдине порівнюване дослідження читання «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання» (2020) підтверджує це: частота читання книжок на дозвіллі серед українців навіть дещо зменшилась: якщо у 2018 році 11% стверджували, що читають щодня, то у 2020 році лише 8% дорослого населення є щоденними читачами. Для порівняння: кількість українців, які читають щонайменше раз на тиждень — 27%, щонайменше раз на місяць — 46%; тим часом, відповідно до звіту Міжнародної асоціації видавців, кількість канадців, які читають мінімум раз на тиждень становить 67%; Франція має 60% регулярних читачів, Ісландія – 53%.

Окремо слід підкреслити, що станом на 2019 рік в Україні було видано менше ніж 0,5 книжки на душу населення (без урахування шкільних підручників, рекламних та інших видань, не призначених для вільного продажу), а у 2020 році, внаслідок епідемії, викликаной SARS-CoV-2, що призвела до погіршення економічної ситуації, цей показник знизився до 0,25 книжки на душу населення за даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Водночас, згідно з останніми звітами національних асоціацій видавців, у Польщі середньорічним показником є 2,45 проданих книги на душу населення, у Чехії та Словаччині – 3 книги, видані на душу населення, у Туреччині — 5 книжок на душу населення, видані незалежними видавцями.

Доступність на ринку книжок в Україні залишається вкрай низькою з огляду і на можливість придбання, зокрема, на індекс забезпечення книгарнями: 1 книгарня на 140 тис. населення (станом на 2018 рік), що в 10 разів нижче за середньоєвропейські показники (Німеччина: 1 магазин на 15 тис. населення; Польща, Данія: 1 магазин на 12 тис. населення). Згідно з даними звіту щодо стану галузі у Польщі за 2019 рік нараховувалось 1914 книгарень, тим часом як в Україні – близько 300.

Рівень читацької грамотності та набуття навички читання нерозривно пов'язаний не лише із заходами популяризації читання, але й розвитком книжкової галузі. За майже 30 років незалежності в Україні не зміг постати власний книжковий ринок, що впродовж років був

ринком збуту російської книжкової продукції: внаслідок неконтрольованого ввезення на територію України книжок з Російської Федерації українські видавці працювали на засадах місійності, проте не повноцінного бізнесу. Нездорова конкуренція фактично знищувала українськомовний видавничий сегмент та на тривалий час відклала формування українськомовної читацької більшості. Після обмеження ввезення книжкової продукції з Російської Федерації український ринок отримав шанс на розвиток, а українська книга почала ставати популярнішою.

Попри тривале споживання російськомовного контенту, у 2020 році вперше за даними дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання», проведеного на замовлення державної установи «Український інститут книги» (далі – УІК), респонденти переважно називали українську (32% опитаних) з-поміж мов, якими «зручніше читати книжки». До того ж, починаючи з 2018 року, українська мова стала на 5% популярнішою та вперше випередила російську (28%). Зважаючи на історичний досвід та інформаційну політику, спрямовану на захист українського мовного середовища, ця Стратегія визначає особливу важливість підтримки і розвитку читання українською мовою на всій території України. Відповідно, визначається пріоритетний підхід до підтримки національного автора та виробника українськомовної книжкової продукції, формування української зони копірайту, а також до книжкової сфери як важливого елемента національної безпеки та національних інтересів України.

Саме тому підтримка і розвиток читання є неможливими без розвитку книжкової екосистеми України. Адже без підтримки та належних умов для розвитку національного ринку будь-які зусилля з популяризації читання слугуватимуть інтересам російського книжкового ринку або ж стануть інвестицією в розвиток піратства.

Проблеми розвитку читання як життєвої практики

За даними дослідження УІК у 2020 році, читання книжок посідає 9 місце серед щоденного дозвілля (8%) після перегляду телебачення (48%), проведення часу в соціальних мережах (40%), прослуховування радіо (22%) та хобі (10%). Проте дослідження читання, зокрема, дослідження «Читання в Україні», проведене ГО «Форум видавців» (2013–2014), Ukrainian Reading and Publishing Data, проведене «Читомо» (2018) і дослідження УІК (2020) підтверджують факт: читання не конкурує з іншими культурними продуктами, оскільки читачі активніше відвідують музеї, театри, кіно, галереї тощо. Тому особливого значення набуває промоція читання через кроссекторальні проєкти.

Для поширення читання як практики також дуже важливою є практика читання у родині, особливо у такій, де зростають діти. Саме сприйняття читання в дитинстві має вирішальний вплив на частоту читання у дорослому віці: так, серед нечитачів лише 23% стверджують, що батьки привчали їх до читання і їм це подобалось, а серед щоденних читачів таких 70%. Попри те, що з усіх вікових груп діти 6–9 років залишаються найактивнішими читачами, з віком ця звичка фактично зникає: згасання інтересу до читання відбувається з 9–10 років, а серед старших підлітків з 14 років скорочення кількості щоденних читачів, порівняно з наймолодшою віковою групою, відбувається більш ніж удвічі.

Актуалізація теми читання у школах є критично важливою темою для української освіти. За даними «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018», результати українських школярів нижчі за середні по країнах Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) у всіх трьох галузях: читання, математика, природничо-наукові дисципліни. Підліткам складно критично мислити, розуміти відомі їм

категорії в новому контексті, висувати припущення, критично оцінювати тексти. Середній бал українських учнів із читання – 466 балів (у середньому в країнах ОЕСР – 487). Для порівняння, у Чехії цей бал – 490, у Німеччині – 498, а в Польщі – 512¹. Менш ніж 4% українських 15-річних підлітків володіють стійкими навичками детального аналізу незнайомого тексту, середній показник у країнах ОЕСР – 8,7%. Дослідження констатує, що розвиток мовлення, комунікативних навичок та здобування освіти загалом є неможливими без оволодіння навичкою читання та читацькою грамотністю.

Поширеною причиною нечитання є відсутність бажання/потреби (мотивації) читати книжки; сучасні читачі не пов'язують читання з успіхом. Лише 19% дорослих читає для самоосвіти, саморозвитку, роботи або навчання. Водночас статистика підтверджує відому тезу про те, що «ті, хто читає книги, керуватимуть тими, хто дивиться телевізор»: активні читачі загалом демонструють діяльну життєву позицію, мають більший рівень доходів та ширше коло зацікавлень. Дослідження, проведені УІК у 2020 році, свідчать, що ситуація в Україні корелюється зі світовими тенденціями: читачі більш задоволені своїм життям, частіше досягають поставлених цілей, а також демонструють вищу стресостійкість.

Можливість придбати книгу відповідно до своїх потреб є також нерозривно пов'язаною із показниками читання: локдаун та економічна непевність суттєво вплинули і на скорочення книжкових придбань. У 2020 році за умов і без того критичного індексу забезпечення книгарнями населення додатково наклалося і закриття книгарень. Оскільки книга в Україні залишається категорією товару, що продається здебільшого через книгарні офлайн, цей рік став кризовим як для книготорговельної галузі, так і для читачів. Брак коштів на придбання книг також є однією з найчастіше згадуваних причин нечитання (8–11% нечитачів зазначили саме цю причину як основний бар'єр для придбання та читання книжок).

Саме тому дедалі більшу роль за таких обставин мають відігравати бібліотеки як один із базових елементів суспільного розвитку й таких його складових, як культура, наука й освіта. Проте нині, за даними статистичного збірника «Бібліотечна Україна в цифрах» (2018-2019) відзначається стійка тенденція до скорочення кількості бібліотек; окрім того, оновлення бібліотечних фондів актуальною літературою відбувається вкрай повільно і не відповідає нормам у контексті обсягів. Мережа публічних бібліотек України станом на 01 січня 2020 року налічувала 15 369 закладів, 81% (12 504) із них становлять сільські бібліотеки. За період 2008–2019 років їх кількість зменшилася на 2 932 установи, при цьому закривалися переважно сільські бібліотеки.

У багатьох населених пунктах тривалий час відсутні умови для комфортного бібліотечного обслуговування: досі 25% приміщень бібліотек залишаються без опалення, а 1,4% – навіть без освітлення (дані на 01 січня 2020 року). Впровадження інформаційних технологій у публічних бібліотеках просувається дуже повільно і в умовах відсутності бюджетного фінансування на такі цілі. У середньому в 2019 році на одну бібліотеку припадало 1,4 комп'ютера. Незважаючи на те, що загалом 41% бібліотек у 2019 році мали комп'ютери, доступ користувачам до інтернету надавали 33% бібліотек. Відвідування бібліотек із року в рік знижується. Протягом 2019 року послугами публічних бібліотек скористалося 12 986,8 тис. осіб, що на 303,8 тис. менше ніж роком раніше. Відповідно до звіту Київського міжнародного інституту соціології щодо читання в Україні (2018) 60% дорослого населення України за рік жодного разу не відвідали ні бібліотеку, ні книгарню.

¹ Згідно з «Національним звітом за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018», кожна одиниця індексу вправності читача збільшує значення середнього бала із читання для учнів / студентів українських закладів освіти на 39 одиниць, що дорівнює більш ніж 1 року навчання

З огляду на окреслену ситуацію, найголовнішими проблемами, які потребують вирішення, є:

- низький рівень читацької грамотності та несформована навичка читання;
- брак мотивації до читання через неусвідомлення його інструментального значення;
- відсутність достатньої пропозиції на українському ринку та брак якісної сучасної літератури українською мовою в публічних бібліотеках відповідно до інформаційних потреб, естетичного та інтелектуального рівня населення, а також рівня купівельної спроможності кожного громадянина;
 - недорозвиненість або відсутність інфраструктури для придбання книжкової продукції та отримання інформації про нові книжки;
 - відсутність орієнтирів при виборі книжки та недостатня підтримка читання у медіа, як і недостатня кількість медіа, що пишуть про культуру і книги зокрема;
 - відсутність достатньої пропозиції книжок у публічних, шкільних бібліотеках та бібліотеках ВЗО;
 - відсутність достатньої поінформованості потенційних читачів про асортимент книг у публічних, шкільних та бібліотеках закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО;
 - несформованість споживчої культури у контексті культурних креативних індустрій (далі – ККІ) та практики сплати за контент;
 - кадрова проблема: недостатня підготовка фахівців, брак системи винагород та престижності галузі і «відтік умів» з галузей культури і книжкової сфери зокрема;
 - незахищеність українського книжкового ринку від неякісної піратської продукції та нездорової конкуренції з російською книжковою продукцією, що підриває легальний книжковий ринок української книги;
 - відсутність у частини українського суспільства самоідентифікації зі споживачем україномовного книжкового продукту, спричинена в т.ч. і домінуванням іноземного (передусім російськомовного) культурного продукту в Україні.

Внаслідок розвитку культури споживання «швидкого» контенту, книжки стають менш популярними, зокрема, через легку доступність, безкоштовність і кліповість, максимальну спрощеність, інформації із соцмереж. Лише активні промоційні заходи, спрямовані на підтримку і розвиток читання на національному рівні, дозволять утримати наявну кількість читачів та розширити аудиторію людей, які володіють критичним мисленням та навичками, визначеними ключовими у 2025 році.

Мета, цілі та завдання

Мета Стратегії — сформовані навички та потреби в читанні, як життєвій стратегії громадян, сприяють розвитку людського потенціалу України.

Реалізація Стратегії можлива у двох стратегічних напрямках: через напрям підтримки та розвитку книжкової екосистеми, в результаті реалізації якої читачі мають доступ до якісної різножанрової книги, насамперед україномовної, у різних форматах відповідно до потреб, та через формування навички і потреби в читанні, в результаті реалізації якої люди і спільноти обиратимуть читання як свідому та регулярну практику для дозвілля, навчання та розвитку.

Стратегічний напрям I: «Доступ до книги. Підтримка та розвиток книжкової екосистеми»

Стратегічна ціль 1: книжковий ринок є конкурентоспроможним та задовольняє потреби споживачів, виробників та розповсюджувачів книжкового продукту.

Операційна ціль 1: органи влади ухвалюють рішення, що стосуються розвитку книжкового ринку, зокрема видавництва і розповсюдження, а також бібліотечної сфери на основі реальних даних.

Завдання:

1.1.1. Запроваджено облік ринкових показників, пов'язаних із випуском та реалізацією готової книжкової продукції.

1.1.2. Здійснено та доведено до відома Уряду аналіз обліку показників.

1.1.3. На регулярній основі проведено соціологічні дослідження щодо читання, ставлення до читання, придбання та інформаційних потреб у книжковій продукції в Україні.

1.1.4. На регулярній основі проведено аналіз запитів в інтернеті та SML-дослідження щодо книг і читання за темами, авторами, мовами, тегами тощо.

1.1.5. Проведено на регулярній основі спеціалізовані навчання щодо книжкового ринку для державних службовців, відповідальних за напрямки культури і книговидавництва.

1.1.6. Запроваджено аналіз операцій з імпорту та експорту книжкової продукції (за примірниками).

1.1.7. Розроблено та запроваджено систему стимулювання досліджень у галузі книговидавництва, книгорозповсюдження, бібліотечної справи, літератури та читання.

1.1.8. Напрацьована в результаті обліку та аналізу інформація доступна уряду та органам місцевого самоврядування на регулярній основі.

Операційна ціль 2: творці контенту мають належні умови для саморозвитку та видання своїх творів.

Завдання:

1.2.1. Переглянуто умови і збільшено збільшення кількості державних премій, стипендій та конкурсів для творців книжкового контенту (зокрема авторів текстів, ілюстрацій), перекладачів, дизайнерів, літературних критиків та оглядачів.

1.2.2. Збільшено кількість резиденцій та професійних програм для творців книжкового контенту (зокрема авторів текстів, ілюстрацій), перекладачів та дизайнерів, зокрема для іноземних.

1.2.3. Запроваджено навчання creative writing на рівні середньої школи та вищої освіти.

1.2.4. Запроваджено сертифіковані курси для творців книжкового контенту (зокрема авторів текстів, ілюстрацій), редакторів, критиків, перекладачів та дизайнерів.

1.2.5. Розроблено та запроваджено систему стимулювання літературної критики і книжкової журналістики, націлений на фаховий розвиток акторів книжкового ринку (авторів, перекладачів, критиків, дизайнерів, книжкових менеджерів тощо).

Операційна ціль 3: видавці книг здатні видавати достатню кількість назв та накладів у різних тематичних та жанрових нішах для задоволення потреб суспільства.

Завдання:

1.3.1. Запроваджено пільги для відновлення діяльності книговидавців після кризи, спричиненої пандемією, зокрема звільнення від податку на прибуток терміном на 5 років.

1.3.2. Запроваджено пільгове кредитування для відновлення та розвитку видавництва, зокрема державні гарантії за кредитами.

1.3.3. Запроваджено європейські норми надання видавництвами обов'язкових безкоштовних примірників.

1.3.4. Заповнено жанрові ніші, які нині заповнюються імпортованими виданнями, вітчизняною літературою на умовах партнерського фінансування видавництва і держави.

1.3.5. Українські видавництва і поліграфічна база – інноваційні і переоснащені завдяки запровадженню державної підтримки, зокрема через пільгове розмитнення поліграфічного обладнання, пільг при розмитненні поліграфічних матеріалів, які не виготовляються в Україні (папір, картон, фарба, клей та т.д.).

Операційна ціль 4: книготорговельним мережам та книгарням (офлайн і онлайн) вигідно легально вести і розширювати свою діяльність незалежно від місця розташування.

Завдання:

1.4.1. Впроваджено систему підтримки інновацій в реалізації електронного та аудіо літературного контенту.

1.4.2. Забезпечено книгарні площами у приміщеннях комунальної і державної власності на договірній основі.

1.4.3. Надано можливості для публічних бібліотек та бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО розміщувати онлайн і офлайн точки доступу для організації книжкової торгівлі для різножанрової літератури.

1.4.4 Звільнено від сплати податку на прибуток підприємств спеціалізованої книжкової торгівлі, які знаходяться на загальній системі оподаткування (використовують РКО) та реінвестують прибуток.

1.4.5 Запроваджено пільгове кредитування для відновлення та розвитку наявних/започаткування нових книгарень і книготорговельних мереж, організацію точок доступу до книги (пункти видачі замовлень для онлайн) та інновацій.

1.4.6 Розроблено та запроваджено систему стимулювання книгорозповсюдження та надання серед населених пунктів, де немає бібліотеки чи книгарні, через мобільні бібліотеки (бібліобуси), мобільні книгарні.

1.4.7 Розроблено та впроваджено систему книжкового рібейту для підтримки легальних суб'єктів роздрібної книжкової торгівлі

Стратегічна ціль 2: читач має доступ до легальної книжкової продукції.

Операційна ціль 1: книжки українською мовою та іншими мовами, легально видані в Україні, а також інформація про ці книжки доступні онлайн та офлайн на всій території України.

Завдання:

2.1.1 Забезпечено функціонування електронного каталогу з інформацією про доступні книжки на видавничому ринку («Книжки на ринку»).

2.1.2 Забезпечено запуск та функціонування Української цифрової бібліотеки.

2.1.3 Забезпечено збереження оптимальної мережі публічних бібліотек, яка б задовольняла потреби територіальних громад.

2.1.4. Забезпечено на постійній основі поповнення фондів публічних, шкільних бібліотек та бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО.

2.1.5. Забезпечено цифрову доступність книжок та інформацію про книжки (каталоги в бібліотеках).

2.1.6. Забезпечено реновацію та створення соціокультурного простору в межах наявних та при побудові нових публічних, шкільних бібліотек і бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО

2.1.7. Інформатизовано публічні, шкільні бібліотеки, бібліотеки закладів професійної (професійно-технічної) освіти та бібліотеки ЗВО, а також забезпечено цифрову доступність інформації про наявні в бібліотеках книжки

2.1.8. Надано грантову підтримку бібліотекам, громадам для розвитку, реновацію, вдосконалення сервісних можливостей бібліотек та розширення функцій бібліотек як соціокультурного простору.

2.1.9. Забезпечено щорічне фінансування для розширення асортименту та оновлення фондів книжкової продукції бібліотек.

2.1.10. Розроблено та впроваджено систему стимулювання медіа широкого профілю та спеціалізованих ЗМІ збільшувати частку контенту, спрямованого на висвітлення української книги.

2.1.11 Забезпечено підтримку ініціатив бібліотек та громадського суспільства по створенню нових інформаційно-довідкових ресурсів, метою яких є інформування читача щодо асортименту книг в бібліотеках

Операційна ціль 2: книжки українською мовою та іншими мовами, видані в Україні або за українськими ліцензіями, а також інформація про ці книжки доступні онлайн та офлайн за кордоном.

Завдання:

2.2.1. Створено необхідні умови для поширення української літератури та інформації про українську літературу через національні бібліотеки за кордоном.

2.2.2. Забезпечено членство українських інституцій у міжнародних організаціях, пов'язаних із книговидавництвом, літературою та читанням.

2.2.3. Законодавство України гармонізовано з міжнародними угодами, пов'язаними із захистом авторських прав.

2.2.4. Забезпечено сталу участь України у міжнародних ярмарках, виставках, наукових конференціях, конгресах тощо, пов'язаних із книговидавництвом, літературою та читанням.

2.2.5. Визначені пріоритетні мовні ринки для просування української книги.

2.2.6 Забезпечено підтримку експорту книжкової продукції, авторських прав, та підтримку перекладів української літератури іншими мовами.

Операційна ціль 3: особи, які поширюють та виготовляють нелегальний літературний контент в Україні, притягуються до юридичної відповідальності.

Завдання:

2.3.1 Внесено зміни до чинного законодавства з посилення юридичної відповідальності розповсюджувачів та виробників контрафактної паперової книжкової продукції (збільшені штрафи і кримінальна відповідальність за поширення/продаж та виробництво контрафактної продукції; спрощені процедури розслідування та доведення порушення).

2.3.2. Внесено зміни до законодавства, які встановлюють порядок торгівлі книжковою продукцією на онлайн-ресурсах (запровадити обов'язкові вимоги щодо правил торгівлі продавців на маркетплейсах, наявності у них прав на розповсюдження конкретної книжкової продукції, впровадження спрощеної процедури блокування продавців на маркетплейсах за продаж нелегальної книжкової продукції).

2.3.3. Впроваджено Процедуру моніторингу та обмеження поширення забороненого книжкового контенту в друкованому та електронному вигляді, шляхом попередження і блокування ресурсів в інтернеті, що поширюють заборонений книжковий контент в Україні (визначення органу, повноважень, критеріїв забороненого книжкового контенту, процедур

моніторингу, попередження, штрафування, блокування через хостерів і провайдерів, оскарження). Підготовка та впровадження законодавчо-нормативної бази.

Стратегічний напрям II: «Формування навички і потреби в читанні. Читання як тренд»

Стратегічна ціль 1: читання книг є регулярною дозвіллевою практикою більшості людей в Україні.

Операційна ціль 1: раннє читання книг та читання в родинях є регулярною практикою серед українців

Завдання:

1.1.1. Запроваджено регулярні комунікаційні кампанії з популяризації практики раннього читання дітям серед майбутніх батьків.

1.1.2. Запроваджені механізми для стимулювання читання дітям від народження у родинях (за віковими категоріями) через системне партнерство з МОЗ та бізнесом (наприклад, сертифікат на вибір книжки для батьків).

1.1.3. Надано грантову підтримку для стимулювання появи україномовного контенту, спрямованого на промоцію читання, у відео- та аудіопродукції для дітей.

Операційна ціль 2: розширено читацьку аудиторію бібліотек по всій території країни.

Завдання:

1.2.1. Запроваджено регулярні комунікаційні кампанії для залучення нових аудиторій у публічні бібліотеки через розширення їхніх можливостей на основі грантової підтримки чи за рахунок Державного, місцевих бюджетів.

1.2.2. Створено інструменти грантової підтримки для промоції читання у бібліотеках та для бібліотек.

Операційна ціль 3: читання книг є регулярною дозвіллевою практикою серед дорослого населення.

Завдання:

1.3.1. Запроваджено регулярні комунікаційні кампанії з популяризації читання як звички та корисної дозвіллевої практики впродовж життя.

1.3.2. Розроблено систему стимулів для промоції читання через суміжні продукти ККІ (зокрема кіно, радіо, театр, комп'ютерні ігри тощо).

Стратегічна ціль 2: здобувачі освіти сприймають читання як невід'ємну складову освітньої практики впродовж життя

Операційна ціль 1: читацька практика виробилася у житті дітей дошкільного віку.

Завдання:

2.1.1. Розроблено курс із залучення до читання для учасників освітнього процесу, бібліотекарів публічних бібліотек, закладів дошкільної освіти.

2.1.2. Заклади дошкільної освіти забезпечені сучасною літературою.

2.1.3. Створено умови та розроблено методичну базу для інтерактивізації процесу навчання читанню.

2.1.4. Надано грантову підтримку для реалізації проєктів, спрямованих на промоцію читання серед батьків дошкільнят.

2.1.5. Батькам новонароджених надані сертифікати на придбання дитячої літератури.

Операційна ціль 2: читання є регулярною практикою для школярів.

Завдання:

2.2.1. Запроваджено регулярні комунікаційні кампанії про роль читання у розвитку критичного та креативного мислення.

2.2.2. Запроваджено регулярні комунікаційні кампанії на промоцію зв'язку між читанням та успіхом у навчанні та в житті.

2.2.3. Забезпечено інтерактивізацію та гейміфікацію процесу читання для всіх школярів України.

2.2.4. Створено передумови для формування покоління споживачів книжок (культурного продукту), наприклад, через надання сертифікатів на придбання книжок школярами.

2.2.5. Стимульовано появу нових дисциплін, пов'язаних із написанням художніх літературних творів та володінням різними читацькими техніками.

2.2.6. Запроваджено систему публічної підтримки активних учасників читацького та літературного руху серед дітей і юнацтва.

Операційна ціль 3: читання є поширеною практикою для підвищення кваліфікації в рамках здобуття вищої, професійно-технічної та післядипломної освіти.

Завдання:

2.3.1. Запроваджено регулярні комунікаційні кампанії серед студентів закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО та широкої громадськості щодо ролі читання у кар'єрному зростанні.

2.3.2. Функціонал бібліотек розширено для забезпечення передумов для професійного зростання та розвитку особистості.

Операційна ціль 4: досліджено рівень читацької грамотності, а також найефективніших методів промоції читання.

Завдання:

2.4.1. Розроблено методологію спільного з МОН проведення та аналізу досліджень.

2.4.2. Проведено всеукраїнське моніторингове дослідження реальних можливостей шкільних бібліотек та забезпечення доступу школярів до читання.

2.4.3. Обґрунтовано доцільність долучення України до моніторингових досліджень читацької грамотності різних категорій здобувачів освіти, передусім PIRLS.

2.4.4. Запроваджено систему моніторингу позашкільного читання для школярів.

2.4.5. Впроваджено систему інформування педагогічних працівників, фахівців книжкової сфери та бібліотекарів про читацькі тренди в різних вікових категоріях дітей і юнацтва.

Стратегічна ціль 3: населення України, зокрема доросле, використовує читання як інструмент для особистісного та професійного розвитку.

Операційна ціль 1: сформовано ставлення до читання як до інструменту кар'єрного зростання та саморозвитку.

Завдання:

3.1.1. Впроваджено низку програм, спрямованих на стимулювання публічної активності авторів та видавців нон-фікшну (освітні, грантові, комунікаційні).

3.1.2. Запроваджено регулярні комунікаційні кампанії щодо читання як інструменту досягнення персонального та професійного успіху.

Операційна ціль 2: бізнес, громадський та держсектор активно долучаються до промоції читання.

Завдання:

3.2.1. Розроблено систему мотивації та відзначення компаній та держустанов, які мають сталі практики популяризації читання.

3.2.2. Розроблено систему мотивації та стимулювання вибору читання як одного із напрямів корпоративної соціальної відповідальності компаній.

3.2.3. Надано грантову підтримку організаціям громадянського суспільства (далі – ОГС), бібліотекам та бізнесу на промоцію читання як інструменту особистісного та професійного розвитку.

Стратегічна ціль 4: читання широко практикується як засіб інклюзії та соціальної адаптації.

Операційна ціль 1: створено інструменти стимулювання співпраці громадських об'єднань, бібліотек, видавництва та розповсюджувачів для використання читання як засобу соціальної адаптації.

Завдання:

4.1.1. Забезпечено умови та розроблено систему стимулів для проведення соціальних кампаній, спрямованих на читання серед пенсіонерів.

4.1.2. Забезпечено регулярні комунікаційні кампанії про читання як інструмент соціальної адаптації людей з додатковими потребами (інвалідністю), незахищених верств населення або людей, що потребують ресоціалізації (зокрема, ветеранів АТО тощо).

4.1.3. Надано грантову підтримку для реалізації проєктів, спрямованих на розвиток читання серед громадян, які потребують соціальної адаптації.

Операційна ціль 2: державні та комунальні установи використовують читання для ресоціалізації людей, зокрема осіб, що постраждали від конфлікту чи насильства.

Завдання:

4.2.1. Забезпечено державну підтримку соціальних кампаній, спрямованих на промоцію читання у профільних медичних та психіатричних, навчальних закладах закритого типу та закладах позбавлення волі.

4.2.2. Забезпечено умови та розроблено систему стимулів проведення соціальних кампаній для промоції читання задля профілактики ментального здоров'я.

4.2.3. Забезпечено розробку методології для роботи із вразливими групами, зокрема з особами з ПТСР.

4.2.4. Забезпечено проведення грантових програм для бібліотек для роботи над соціальною інклюзією.

4.2.5. Реалізовано комплексне навчання для працівників профільних медичних та психіатричних, навчальних закладів закритого типу та закладів позбавлення волі з використання читання для засобу для ресоціалізації людей.

Етапи та оцінка стану реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії здійснюватиметься у три етапи відповідно до планів заходів із зазначенням органів, відповідальних за здійснення конкретних заходів, показників і строків їх виконання.

У 2020 році державною установою «Український інститут книги» було реалізовано чотири ключових дослідження читання та видавничої галузі, що стало передумовою для подальших кроків з реалізації Стратегії. Вже **на першому етапі (2021–2022 роки)** пріоритетними напрямками реалізації Стратегії є:

внесення змін до законодавства, необхідних для реалізації усіх етапів Стратегії;

ухвалення органами влади рішень, що стосуються розвитку книжкового ринку, зокрема видавництва і розповсюдження, на основі реальних даних, зокрема, запроваджено облік ринкових показників, пов'язаних із випуском та реалізацією готової книжкової продукції; здійснено та доведено до відома Уряду аналіз обліку показників; на регулярній основі проведено соціологічні дослідження щодо читання, ставлення до читання, придбання та інформаційних потреб у книжковій продукції в Україні; на регулярній основі проводиться аналіз запитів в інтернеті та SML-дослідження щодо книг і читання за темами, авторами, мовами, тегами тощо; розроблення та запровадження системи стимулювання досліджень у галузі книговидавництва, книгорозповсюдження, бібліотечної справи, літератури та читання;

створення належних умов для творців контенту для саморозвитку та видання своїх творів, зокрема через перегляд умов і збільшення кількості державних премій, стипендій та конкурсів для творців книжкового контенту (зокрема авторів текстів, ілюстрацій), перекладачів, дизайнерів, літературних критиків та оглядачів; надання грантів авторам на виконання проєктів щодо створення (написання) нових творів української літератури; заснування Національної літературної премії;

створення належних умов для видавців книжкової продукції, що зможуть видавати достатню кількість назв, жанрів і накладів для задоволення потреб суспільства, зокрема через запровадження пільг та пільгового кредитування для відновлення книговидавців після кризи, спричиненої пандемією, а також через надання грантів на переклад творів іноземної літератури державною мовою та грантів на підготовку видань творів укрліт (в т.ч. на виконання актів Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів);

створення умов для книготорговельних мереж та книгарень (офлайн і онлайн) задля вигідності легального ведення і розширення своєї діяльності незалежно від місця розташування, зокрема через впровадження системи підтримки інновацій в реалізації електронного та аудіо літературного контенту, забезпечення книгарень площами в приміщеннях комунальної і державної власності на договірній основі та надання можливості для публічних бібліотек та і бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО розміщувати онлайн і офлайн точки доступу для організації книжкової торгівлі для різножанрової літератури;

забезпечення доступу до книжок, легально виданих на території України та інформації про ці книжки, зокрема через створення електронного каталогу з інформацією про доступні книжки на видавничому ринку («Книжки на ринку») та доступу до «Української цифрової бібліотеки»; надання грантової підтримки бібліотекам, громадам для розвитку, реновації, вдосконалення сервісних можливостей бібліотек та розширення функцій бібліотек як соціокультурного простору; забезпечення щорічного фінансування для розширення асортименту та оновлення фондів книжкової продукції бібліотек; розроблення та впровадження системи стимулювання медіа широкого профілю та спеціалізованих ЗМІ збільшувати частку контенту, спрямованого на висвітлення української книги в Україні;

забезпечення доступу до українського книжкового контенту за кордоном, зокрема через сталу участь України у міжнародних ярмарках, виставках, наукових конференціях, конгресах тощо, пов'язаних із книговидавництвом, літературою та читанням; визначення пріоритетних мовних ринків для просування української книги; підтримку експорту книжкової продукції, авторських прав, та підтримку перекладів української літератури іншими мовами.

Важлива роль на першому етапі відведена заходам відновлення та захисту українського книжкового ринку. Необхідно реалізовувати діяльність за такими напрямками: притягнення до юридичної відповідальності осіб, які поширюють та виготовляють

нелегальний літературний контент в Україні, зокрема через внесення змін до чинного законодавства з посилення юридичної відповідальності розповсюджувачів та виробників контрафактної паперової книжки (збільшені штрафи і кримінальна відповідальність за поширення/продаж та виробництво контрафактної продукції; спрощенні процедури розслідування та доведення порушення).

Окрім того, Стратегія передбачає активну роботу щодо залучення до читання всіх груп населення:

розвиток читання серед наймолодших читачів: як дозвілленої практики — насамперед у родинях, зокрема через запроваджені механізми для стимулювання читання дітям від народження у родинях (за віковими категоріями) через системне партнерство з МОЗ та бізнесом (сертифікат на придбання книжки для батьків новонароджених); надання грантової підтримки для стимулювання появи українськомовного контенту, спрямованого на промоцію читання, у відео- та аудіопродукції для дітей;

розширення читацької аудиторії бібліотек, зокрема через інструменти грантової підтримки для промоції читання у бібліотеках та для бібліотек;

розвиток читання серед дітей дошкільного віку, зокрема через розроблення курсу із залучення до читання для учасників освітнього процесу, бібліотекарів публічних бібліотек, закладів дошкільної освіти; надання грантової підтримки для реалізації проєктів, спрямованих на промоцію читання серед батьків дошкільнят, надання батькам новонароджених сертифікатів на придбання дитячої літератури;

розвиток читання серед школярів, зокрема через створення передумов для формування покоління споживачів книжок (культурного продукту), зокрема через надання сертифікатів на придбання книжок школярами; запровадження системи публічної підтримки активних учасників читацького та літературного руху серед дітей і юнацтва;

дослідження рівня читацької грамотності, а також найефективніших методів промоції читання, зокрема через розроблення методології спільного з МОН проведення та аналізу досліджень; проведення всеукраїнського моніторингового дослідження реальних можливостей шкільних бібліотек та забезпечення доступу школярів до читання;

залучення бізнесу, громадського та держсектору до промоції читання, зокрема через розроблення системи мотивації та стимулювання вибору читання як одного із напрямів корпоративної соціальної відповідальності компаній; надання грантової підтримки ОГС, бібліотекам та бізнесу на промоцію читання як інструменту особистісного та професійного розвитку;

створення інструментів стимулювання співпраці громадських об'єднань, видавництв та розповсюджувачів для використання читання як засобу соціальної адаптації через забезпечення умов та розроблення системи стимулів для проведення соціальних кампаній, спрямованих на читання серед пенсіонерів; надання грантової підтримки для реалізації проєктів, спрямованих на розвиток читання серед громадян, які потребують соціальної адаптації; забезпечення розроблення методології для роботи із вразливими групами, зокрема з особами з ПТСР; забезпечення проведення грантових програм для бібліотек для роботи над соціальною інклюзією.

На другому етапі (2023–2024 роки) заплановано:

продовження реалізації розпочатих на Першому етапі завдань;

продовження вдосконалення роботи органів влади через проведення на регулярній основі спеціалізованих навчань щодо книжкового ринку для державних службовців,

відповідальних за напрямок культури і книговидання; запровадження аналізу операцій з імпорту та експорту книжкової продукції (за примірниками); подання напрацьованої інформації в результаті обліку та аналізу до уряду та органів місцевого самоврядування на регулярній основі;

продовження роботи щодо створення умов для творців контенту – через збільшення кількості резиденцій та професійних програм для творців книжкового контенту (зокрема авторів текстів, ілюстрацій), перекладачів та дизайнерів, зокрема для іноземних; запровадження сертифікованих курсів для творців контенту для творців книжкового контенту (зокрема авторів текстів, ілюстрацій), редакторів, критиків, перекладачів і дизайнерів; розроблення та запровадження системи стимулювання літературної критики і книжкової журналістики, націленої на фаховий розвиток акторів книжкового ринку (авторів, перекладачів, критиків, дизайнерів, книжкових менеджерів тощо);

продовження роботи над створенням умов для розвитку національного книговидання через запровадження європейських норм надання видавництвами обов'язкових безкоштовних примірників;

продовження роботи щодо створення умов для розвитку книжкової торгівлі через звільнення від сплати податку на прибуток підприємств спеціалізованої книжкової торгівлі, які перебувають на загальній системі оподаткування (використовують РКО) та реінвестують прибуток; запроваджено пільгове кредитування для відновлення та розвитку наявних/започаткування нових книгарень і книготорговельних мереж, організацію точок доступу до книги (пункти видачі замовлень для онлайн) та інновацій;

розроблення та впровадження системи книжкового рібейту для підтримки легальних суб'єктів роздрібної книжкової торгівлі;

забезпечення підтримки ініціатив публічних, шкільних і бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО та громадянського суспільства по створенню нових інформаційно-довідкових ресурсів, метою яких є інформування читача щодо асортименту книг в бібліотеках;

доступність українського книжкового контенту на території України та за кордоном забезпечуватиметься через збереження оптимальної мережі публічних бібліотек, яка б задовольняла потреби територіальних громад; поповнення фондів публічних, шкільних бібліотек та бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО на постійній основі; створення необхідних умов для поширення української літератури та інформації про українську літературу через національні бібліотеки за кордоном;

посилення захисту українського книжкового ринку здійснюватиметься через внесення змін до законодавства, які встановлюють порядок торгівлі книжковою продукцією на онлайн ресурсах

раннє читання книг забезпечено завдяки регулярним комунікаційним кампаніям з популяризації такої практики серед майбутніх батьків, а також розширенням аудиторії бібліотек завдяки вдосконаленню їх можливостей на основі грантової підтримки чи за рахунок державного або місцевого бюджетів та промоції оновлених бібліотечних фондів;

забезпечення закладів дошкільної освіти сучасною літературою; створено умови та розроблено методичну базу для інтерактивізації процесу навчання читання для дошкільнят;

початок комунікаційних кампаній, спрямованих на школярів, щодо вагомої ролі читання в розвитку критичного та креативного мислення; започаткування нових дисциплін, пов'язаних із написанням художніх літературних творів та володінням різними читацькими техніками;

долучення України до моніторингових досліджень читацької грамотності різних категорій здобувачів освіти, передусім PIRLS; читання сприймається в суспільстві як інструмент кар'єрного розвитку та саморозвитку;

діють державні програми, спрямовані на стимулювання публічної активності авторів та видавців нон-фікшну (освітні, грантові, комунікаційні);

запроваджено регулярні комунікаційні кампанії щодо читання як інструменту досягнення персонального та професійного успіху;

приватний, громадський та держсектор активно долучаються до промоції читання; розроблена система мотивації та відзначення компаній та держустанов, які мають сталі практики читання популяризації читання;

проводяться регулярні комунікаційні кампанії про читання як інструмент соціальної адаптації людей з додатковими потребами (інвалідністю), незахищених верств населення або людей, що потребують ресоціалізації (зокрема ветеранів АТО тощо); відбувається комплексне навчання працівників профільних медичних та психіатричних, навчальних закладів закритого типу та закладів позбавлення волі з використання читання для засобу для ресоціалізації людей.

Третій етап (2025 рік):

продовження реалізації розпочатих на Першому та Другому етапах завдань;

запроваджено навчання creative writing на рівні середньої школи та вищої освіти задля розвитку творців контенту;

видана достатня кількість вітчизняної літератури та відповідно заповнено жанрові ніші, які нині представлені виключно імпортованими виданнями, передусім завдяки партнерському фінансуванню видавництва та держави; переоснащені українські видавництва та поліграфічна база за допомогою державної підтримки, зокрема через пільгове розмитнення поліграфічного обладнання, пільг при розмитненні поліграфічних матеріалів які не виготовляються в Україні (папір, картон, фарба, клей і т.п.);

функціонує система стимулювання книгорозповсюдження та надання бібліотечних послуг серед населених пунктів, у яких немає бібліотек або книгарень, через мобільні книгарні на колесах та мобільні бібліотеки (бібліобуси);

забезпечено цифрову доступність книжок та інформацію про книжки (каталоги в бібліотеках); відбувається реновація та створення соціокультурного простору в межах наявних та при побудові нових публічних, шкільних бібліотек і бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО; інформатизовано публічні, шкільні бібліотеки, бібліотеки закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО;

українські інституції є членами міжнародних організацій, пов'язаних із книговидавництвом, літературою та читанням; законодавство України гармонізовано з міжнародними угодами, які пов'язані з захистом авторських прав;

працює процедура моніторингу та обмеження поширення забороненого книжкового контенту в друкованому та електронному вигляді, насамперед шляхом попередження і блокування ресурсів, які поширюють заборонений книжковий контент в інтернеті на території України (визначено орган, його повноваження, а також критерії забороненого книжкового контенту, процедури моніторингу, попередження, штрафування, блокування через хостерів і провайдерів, оскарження); законодавчо-нормативної бази. підготовлена для ефективної боротьби з нелегальним літературним контентом;

регулярно проводяться комунікаційні кампанії з популяризації читання як звички та корисної дозвіллевої практики впродовж життя; розроблено цілісну систему стимулів для

промоції читання через суміжні продукти ККІ (зокрема кіно, радіо, театр, комп'ютерні ігри тощо);

діють регулярні комунікаційні кампанії, спрямовані на промоцію прямо пропорційної залежності та зв'язку між читанням та успіхом у навчанні та житті; з метою зробити читання регулярною практикою серед школярів, тепер вони залучені до процесу читання, зокрема за допомогою інтерактивізації та гейміфікації

студенти закладів професійної (професійно-технічної) освіти та ЗВО та широка громадськість обізнані щодо ролі читання у кар'єрному зростанні; розширено функціонал бібліотек для забезпечення передумов для професійного зростання та розвитку особистості;

впроваджена система моніторингу позашкільного читання для школярів; функціонує система інформування педагогічних працівників та бібліотекарів про читацькі тренди в різних вікових категоріях дітей та юнацтва;

державою підтримуються соціальні кампанії з промоції читання у профільних медичних та психіатричних, навчальних закладах закритого типу та закладах позбавлення волі; реалізуються соціальні кампанії з промоції читання задля профілактики ментального здоров'я.

Очікувані результати

Результатом реалізації Стратегії у 2025 році стануть закладені передумови для розвитку книжкової екосистеми як ринкового сектору креативних індустрій, що генерує достатню кількість якісної літератури українською мовою, що досягає свого читача у зручний для нього спосіб. Українці мають усі можливості для доступу до книжкової продукції незалежно від свого місця проживання чи рівня матеріального достатку. Читання є усвідомлено обраним видом дозвілля, освітньою практикою та практикою саморозвитку.

У короткостроковій перспективі очікується утримання наявної аудиторії регулярних та нерегулярних читачів на рівні показників 2020 року, до 2025 року очікується досягнення результатів в контексті позитивної динаміки за показниками:

- кількість щомісячних читачів серед дорослих (46%) зростає до 51%;
- збільшиться загальна кількість читачів віком 18-24 роки на 5%;
- частка респондентів, що обирають українську мову для читання книг, збільшується з 32 до 40%;
- кількість дітей, які ніколи не читають книжки (18%) зменшується до 15%;
- збільшується частка щоденних читачів серед старших підлітків (14–17 років) з 21% до 25%;
- в Україні щороку видається 1 ринкова книжка на душу населення;
- збільшується середній наклад кожної назви загальнодоступної ринкової книги з 700 до 3500 примірників;
- в Україні з'являється 150–170 книгарень і точок продажу на рік;
- відбувається реновація 1000 публічних та 1000 шкільних бібліотек.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії

Заходи з реалізації Стратегії будуть впроваджуватися протягом 2021–2025 років за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема міжнародної фінансової допомоги.

Фінансування етапів реалізації Стратегії здійснюється в межах затверджених бюджетів виконавців, зокрема шляхом фінансування діяльності Українського інституту книги

обсягом 434,037 тис. грн (перший етап), 1,472,920 тис. грн (другий етап) та 1,641,400 тис. грн (третій етап).

Деталізований обсяг видатків, необхідних для реалізації Стратегії, буде розраховуватися під час підготовки планів заходів з її реалізації, державних, регіональних, місцевих програм на основі попередніх оціночних та прогнозних даних.